

volt az Őrség polgára, befogadásáért érzett háláját, az itt lakók iránti szeretetét, a táj iránti nosztalgiáját haláláig megőrizte.

Az emléktáblát bensőséges ünnepség keretében a volt tanítványok, az Őrségi és hetési nyelvatlasz még élő adatközlői, Végh József gyermekei, a szombathelyi Magyar Nyelvészeti Tanszék egykori és jelenlegi tagjai, Őriszentpéter és az iskola képviselői jelenlétében avattuk fel 2017. szeptember 1-jén.

VÖRÖS OTTÓ

NYELVTÖRTÉNETI ADATOK

16. századi magyar nyelvű folyamodványok a Pozsonyi Kamara levéltárából

Közleményünkben négy dokumentumot teszünk közzé a 16. század nyolcvanas éveiből a Pozsonyi Kamara levéltárából, jegyzetekkel, értelmezésekkel, olvasatokkal ellátva. A levelek ugyan nem tartalmazzak dátumot, viszont a címzések oldalán a latin nyelvű hivatali bejegyzés – az ügyirat tartalmának rövid összefoglalása – tartalmazza a benyújtás dátumát. (A latin részeket nem közöljük.) Az iratok jelenleg az Országos Levéltár Magyar Kamara Archívumának Városi és kamarai iratok részlegében, az OL E554-es fondban találhatók, amely a Jankovich-gyűjteményből származik. Ebben a fondban volt a helye eredetileg annak az iratnak is, amely jelenleg nem található, viszont betűhű formában közölte JAKUBOVICH EMIL a Szily-émlékkönyvben (JAKUBOVICH 1918). JAKUBOVICH kisebb közleménye Csángó folyamodvány1585-ből címmel jelent meg, és a betűhű közlésen kívül amellet foglalt állást, hogy írója vagy diktálója egy moldvai származású ember, a folyamodványban harmadikként említett „Gyászj Juvan moduay” lehetett, és nyelvjárásának „csángó” jellege több ponton megmutatkozik a dokumentumban. JAKUBOVICH nézetét a csángókutató LÜKŐ GÁBOR is elfogadta (LÜKŐ 1936/2002: 50). BENDA KÁLMÁN, a Moldvai csángó-magyar okmánytár szerkesztője volt az, aki ezt az állítást megkérdőjelezte (vö. BENDA szerk. 1989: 74), mondván, hogy a csángónak vélt nyelvi sajátságok nem nyelvjárási, hanem helyesírás-történeti alapon magyarázhatók, mivel az adott levéltári he-

Ilyen található egyéb folyamodványok is számos hasonló jelenséget tartalmaznak, viszont az érintett személyek egyike sem köthető Moldvához.

A kérdés tisztázásának érdekében JUHÁSZ DEZSŐ vette fel ismét a diskurzus fonalát: egyik tanulmányában (JUHÁSZ 2011) olvasatot és értelmezést adott a vitatott nyelvemlékről, majd számba vette a nyelvjárási, valamint főbb hangjelölési jellemzőket. Bár a felvázolt jelenségkörből többnek is lehet moldvai (vagy mezőségi) párhuzama, arra figyelmeztetett, hogy a BENDA által hivatkozott „szomszédos” folyamodványok alapos elemzése nélkül a kérdés nem oldható meg megnyugtató módon.

A megegyező levéltári helyen található négy folyamodványt TERBE ERIKA kereste meg, betűhű átiratot és jegyzeteket készítve róluk. Az értelmezéseket és a korabeli hangzást rekonstruáló olvasatot JUHÁSZ DEZSŐ kísérelte meg létrehozni. Ez utóbbi feladat egyáltalán nem volt könnyű, és nem is lehet teljesen egyértelmű, mivel az írnok által alkalmazott hangjelölés és a mögüle felsejlő nyelvi-nyelvjárási állapot rendkívül egyedi. Törekszik például az *ő*-zés követésére, de gyakran ír ott is *ő*-re utaló betűket, ahol nyelvtörténetileg az teljesen indokolatlan (pl. etimológiailag nyílt *e*-k vagy hosszú magánhangzók helyén). Nem ritka a zöngés/zöngétlen mássalhangzók felcserélése. Gyakran használja különböző réshangok visszaadására az */ʃ/* betűt, de emiatt az *s*, *sz*, *z*, *zs* fonémák egyértelmű azonosítása szinte lehetetlen. Ilyenkor többnyire a korabeli és későbbi nyelvállapotot vettük figyelembe, tekintetbe véve a nyelvjárási lehetőségeket is. A fontosabb alternatívákat zárójelben adjuk meg, a teljesség igénye nélkül. Annyi bizonyosnak látszik, hogy a négy folyamodvány írnoka ugyanaz a személy volt, aki eléggé sajátos, sok tekintetben kiforratlan hangjelölést használt, és a korabeli helyesírási trendeket csak korlátozottan ismerte. Fonológiai és nyelvtani bizonytalanságai többnyelvű írnokra utalnak. (Ez a körülmény Pozsony nyelvi-etnikai helyzetét ismerve nem is lenne meglepő.)

Idevágó gondolatainkat és eredményeinket egy közös konferencia-előadásban ismertettük 2017. november 16-án, Budapesten, a III. Forráskutatás, forráskiadás, tudománytörténet konferencián. Írott változata megjelenik a konferencia kötetében Az első „csángó magyar” folyamodvány (1585) filológiai környezetéről címmel.

1. dokumentum

Gregoriús Wallach, De Bella Banya, Gregoriús Hoszko, Thobszo Banÿay
1586. december 19.

OL E554. Magyar Kamara Archívuma, Jankovich-gyűjtemény, Városi és kamarai iratok no. 1312.

Rabfzagunk úthan¹ őrkőw uallo Szogalatún/-kath ayalungy Nagyfzagtagnak mynd kögyelmőfz / Vrunknak my Szogon mögy nyomorúdad Rábak. / kÿ afz² w folfzögő úarafzabúl raba Efzthunk afz / Banÿabúl Efz eyel napal őrfzön kynfzathak hogÿ / Megÿ fzarcholgÿung afzörth nôm uóth myth thónúnk / afz nagy nyomorúfzagy myath őfz orőfzfogfzagy myath / mögy koloth fzarcholnúnk Egÿ Suman moly fzú/-math my fzögön mögy nyomorúdad Rábak nôm / Vagyúnk Ellögyök afz mögy fÿfzöthofzrő afz my / Nyomorúdad főyúnk Valchÿagāra mörth fzögonök / Vagyúnk őfz nôm Thúthunk hoúa lonÿő ofz Hoúa / Vőfzüg főyúnköth hanom³ ysthön úthan Eo Nagÿ. / fzagtakhofz uagÿon myndön kögyolmőfz bÿfzat-

/-thalmúnk afzorth konjorgyung mÿ f3õgõn Rabak / Nagÿ nagÿ allafzathafzan afz hathalmafz / ÿstthonõrth. Nagÿ nõ hagÿan ÿllÿon f3õgõnn / Mõgÿ nyomorúdad Rabath hanõm: Nagÿ lõgÿõn / kõgyolmõfz f3õgõtf3õgõl ha mÿ f3õgõn Rabak Nagy / mõgÿ nõm f3ogalhathÿúk afz hatalmafz / Jstthonthúl úargÿa Nagÿ mÿndõn Jrgalmafz / Kõgyolmõfz Júdalmath afz hatalmafz jsthõn agÿa / N: Nagÿ afz Vy Efzthõndobõn nagÿ fok hofzo / Ellothõth õfz hofzo Rõgnalÿafzth õfz hofzo Elõthõth / õfz nagÿ Jo f3õrõnchõkõth õfz lathagafza mõgÿ / Nagÿ afz hatalmafz Jsthõn mÿnd lolkÿ ofz / Thofzthÿ Jokal mÿnd kõgyolmõfz Vrakath. Nagy / =fzagtagthúl kõgyolmõfz valafzth varunk. / Mÿnd kõgyolmõfz Vrakthúl.

Címzés:

Afz Nagÿfzagalz Kõgyolmõfz / Vraknak Chÿafzar Ẃ folzõ-/ gõ magÿar orfzagÿ kama-/Rafz Vraknak allafzathafz / Konõrgofzúnk mÿatt kõgyõl-/mõfz vrakhofz

Nagyfzathaknak f3õgõn mõgy / Nyomorúdad Rabfzolgaÿa

Gregoriús Wallach

De Bella banÿa

Gregoriús hofzko

Thobfzo Banÿaÿ

Jegyzetek:

¹ Az *ú* betűk ékezte szokatlanul hosszú a legtöbb helyen.

² Az *f* szára több esetben is lelóg az alatta lévő sor szövegébe, illetve a lelógó betűbe írták a következő sor szövegét.

³ Az *o* fölött van egy pont.

Értelmezés

Gregorius Wallach de Bélabánya, Gregorius Hoszko, Tob(s)zóbánya

Rabságunk után örökké való szolgálatunkat ajánljuk nagyságtoknak mint kegyelmes urunknak, mi, szegény megnyomorodott rabok, kik az őfelsége városából rabbá estünk az bányából, és éjjel-nappal erősen kínoztak, hogy megsarcoljunk. Azért nem volt mit tennünk a nagy nyomorúság miatt és erős fogság miatt meg kellett sarcol(ód)nunk egy summán, mely summát mi, szegény megnyomorodott rabok nem vagyunk elegek az megfizetésre az mi nyomorodott fejünk váltságára, mert szegények vagyunk és nem tudunk hová lenni és hová vessük fejünket. Hanem isten után önagyságtokhoz vagon minden kegyelmes bizodalunk, azért könyörgünk mi, szegény rabok, *nagyságodhoz*¹ nagy alázatosan az hatalmas istenért, *nagyságod* ne hagyjon ilyen szegény megnyomorodott rabot, hanem *nagyságod* legyen kegyelmes segítségül, ha mi, szegény rabok *nagyságodnak* meg nem szolgálhatjuk, az hatalmas istentől várja *nagyságtok* minden irlalmas, kegyelmes jutalmát. Az hatalmas isten áldja *nagyságtokat*, hogy az új esztendőben nagy sok hoszszú életet és hoszszú regnálást és hoszszú életet és nagy jó szerencséket, és látogassa meg *nagyságtokat* az hatalmas isten mind lelki és testi jókkal mint kegyelmes urakat. Nagyságtoktól kegyelmes választ várunk mint kegyelmes uraktól.

¹ A *nagyságod* szó kiíratlan részeit dõlt betűtípussal jelöltük.

Címzés: Az nagyságos, kegyelmes uraknak, császár őfelsége magyarországi kamarás uraknak alázat(os) könyörgésünk miatt kegyelmes urakhoz,

nagyságtoknak szegény megnyomorodott rabszolgája:

Gregorius Vallah
de Bélabánya
Gregorius Hoszkó
tob(s)zóbányai

Olvasat

Rabs(z)águnk után örökkü való szolgálatunkat ajánlung nagys(z)ágtaknak mint kögyelmöss urunknak, mi szögön(y) mögnyomorúdat rabak, ki(k) az őfels(z)őgő vásarabúl rabbá estünk az bányábúl, és éjjel-nappal örösön kínzattak, hogy megsarcolgyung. Azőrt nöm vót mit tönünk az nagy nyomorús(z)ág miatt ős örös fogság miatt mög köllöt sarcolnunk egy summán, möly summát mi szögöny mögnyomorúdad rabak nöm vagyunk előgök az mögfizetősrő az mi nyomorúdat főjünk válcságára, mört szögönyök vagyunk ős nöm tuttunk hová lönnő ős hová vössük főjünköt. Hanöm istön után őnagyságtakhoz vagyon mindön kögyölmös bizad(t)almunk, azőrt könyörgüng mi, szögön(y) rabak, *nagyságodhoz* nagy alázatosan a(s)z hatalmas istönört. *Nagyságod* nő hagyjan illyön szögöny mögnyomorúdad rabat, hanöm *nagyságod* lögyön kögyölmös sögötsögöl, ha mi szögön(y) rabak *nagyságodnak* mög nöm szolgálhatjuk, az hatalmas istöntől várgya *nagyságtok* mindön irgalmas, kögyölmös jutalmát. A(s)z hatalmas istön ággya *nagyságtokat*, hagy az új esztöndöbön nagy sok hosszú életöt ős hosszú rögnálást ős hosszú életöt ős nagy jó szöröncsöket, ős látagass(z)a mög *nagyságtokat* a(s)z hatalmas istön mind lölki ős tösti jókkal mind(t) kögyölmös urakat. Nagys(z)ágtaktól kögyölmös választ várunk mint kögyölmös uraktól.

Címzés: Az nagys(z)ágas, kögyölmös uraknak, császár őfelsőgő magyarországi kamara uraknak alázatas könyörgösünk miatt kögyölmös urakhoz,

nagyságtaknak szögöny mögnyomorúdad rabszolgája:

Gregorius Vallah
de Béllabánya
Gregorius Hoszkó
tob(s)zóbányai

2. dokumentum

Gasparus Makay szögény rab Sárospatak
1587. május 30.

OL E554. Magyar Kamara Archívuma, Jankovich-gyűjtemény, Városi és kamarai iratok no. 1333.

Nagýfzagafz Kögýelmefz Vrak¹ Rabfzagam Vthan / Örekü úallo Szogalatamath Nagýfzagtaknak mynd / Kögýelmöfz Vraknak afz hatalmafz ýsthön algýa / mögý efz lathagafza² mögý :Nagys:³ mynd lolký efz / Thefzthý Jokal öfz myndön Jo egefzegököl ön fözögnn / Megý nýmorúdad öfz elköfzereded fözögn Rab köner= / =Gek. Nagýfz:⁴ alafzatafzan mynd kögýelmöfz / Vraknak afz. Hatalmafz Elöýsthönnnerth :Nagý; ne / Hagýan ýllön fözögn Bethögöfz Rabath merth afz / pogan Thörekök anyra kýnfzatak hogý fözöm köfze= / =möl fözöm labammal nöm býrak⁵ magamalýfz / Jo Thehethetlön úagyök Thouában nagý fzarchoom / úagyön kýth :Nagýfz, afz en úthý Jaro leúelem- / =Ben mögý lathathýa afzerth :Nagýfz, Vrak nýnch / Houa feýemeth haythanam efznýnch fzenkýhúfz / Býfzadalmam Hanöm fo kepen ýsthönhúfz uagyön / myndön Býfzadalmam – efz ýsthen úthan :Nagýfz, / Vagyön myndön kögýelmöfz býfzadalmam afzerth / Mögýfz konergek :Nagýfz: afz hatalmafz ýsthennerth / :Nagý, alafzatafzan :Nagýfz, legýön myndön / Kögýelmöfz Szegethfzegöl ýsthenthúl úargýa / :Nagýfz, mynden kögýelmöfz Búfzegöfz Júdalmath / Efz latagafza mögý :Nagýfz, nagý Sok Jo Egöfze= / =Geköl öfz mynd lolký öfz Thefzthý Jokal :Nagýfz, / =fzagtaktúl kögýelmöfz úalafzth úarok mynd / kögýolmöfz Vraktul

Címzés:

Afz Nagýfzagafz kögýel/-möfz Vraknak Chýafza ù / felfözögö magyar orszagy / kamarafz Vraknak snekóm / Allafzathafz konergöfzem Vgý / mynd kögýolmöfz Vraknak Nagýfzagtaknak Szögön Szolgaýa Galparús Makaý Szögön Rab Szarofz pataký

Jegyzetek:

¹ A / felett egy vonás látható.

² Egy vonás van az *a* fölött.

³ A *Nagys* rövidítések fölött egy vonás látható, valószínűleg a rövidítést jelzi.

³ Utána kihúzva: *nagý*.

⁴ Utána egy rontott betű áll.

Értelmezés

Nagyságos, kegyelmes urak, rabságom után örökké való szolgálatomat nagyságtoknak mint kegyelmes uraknak. Az hatalmas isten áldja meg és látogassa meg *nagyságtokat* mind lelki és testi jókkal és minden egészségekkel. Szegény megnyomorodott és elkecsereedett szegény rab könyörgök *nagyságtoknak* alázatosan mint kegyelmes uraknak az hatalmas élő istenért, *nagyságtok* ne hagyjon ilyen szegény beteges rabot, mert az pogány törökök annyira kínoztak, hogy sem kezemmel, sem lábammal nem bírok magammal, s jó tehetetlen vagyok. Továbbán nagy sarcom vagyon, kit *nagyságtok* az én úti járó levelemben megláthatja. Azért *nagyságos* urak nincs hová fejemet hajtanom, és nincs senkihez bizodalمام, hanem főképpen istenhez vagyon minden bizodalمام, és isten után *nagyságtokban* vagyon minden kegyelmes bizodalمام. Azért mégis könyörgök *nagyságtokhoz* az hatalmas istenért, *nagyságtok* alázatosan *nagyságtok* legyen minden kegyelmes

segítségül: istentől várja *nagyságtok* minden kegyelmes, bőséges jutalmát, és látogassa meg *nagyságtokat* nagy sok jó egészségekkel és mind lelki és testi jókkal. Nagyságotoktól kegyelmes választ várok mint kegyelmes uraktól.

Címzés: Az nagyságos, kegyelmes uraknak, császár őfelsége magyarországi kamarás s nekem alázatos könyörgésem, úgymint kegyelmes uraknak:

nagyságtoknak
szegény szolgája
Gasparus Makai
szegény rab, sáros
pataki

Olvasat

Gasparus Makai szegény rab, sárospataki
1587. május 30.

Nagys(z)ágas, kögyelmes urak, rabs(z)ágam után örekkü való szógálatamat nagys(z)ágtaknak mint kögyelmös uraknak. A(s)z hatalmas istön álgya mög és látogassa mög *nagyságtokat* mind lölki és testi jókkal és mindön egészséggökköl. Szögen(y) megnyomorúdad és elköseredet szögen(y) rab könyergek *nagyságtoknak* alázatosan mint kögyelmös uraknak a(s)z hatalmas élő istön(n)ért, *nagyságtok* ne haggyan illyön szögön(y) betegös rabat, mert az pogány törekök annyira kínzattak, hogy söm közemmöl, söm lábammal nöm bírak magammal, s jó tehetetlön vagyok. Továbbban nagy sarcom vagyon, kit *nagyságtok* az én úti járó levelemben mögláthatja. Azért *nagyságos* urak nincs hová fejemet hajtanam, és nincs senkihüz bizadalmam, hanöm főképpen istönhüz vagyon mindön bizadalmam, és isten után *nagyságtokban* vagyon mindön kögyelmös bizadalmam. Azért mögis könyergek *nagyságtokhoz* a(s)z hatalmas istenért, *nagyságtok* alázatosan *nagyságtok* legyön mindön kögyelmös segítségöl: istentül várgya *nagyságtok* minden kögyelmös, bűségös jutalmát, és látogass(z)a mög *nagyságtokat* nagy sok jó egészségekkel ős mind lölki ős testi jókkal. Nagyságtaktúl kögyelmös választ várok mint kögyölmös uraktúl.

Címzés: Az nagyságas, kögyelmös uraknak, császár(r) őfelsöggö magyarországi ka(m)marás s neköm a(l)lázatas könyergösem, úgymint kögyölmös uraknak:

nagyságtaknak
szögön(y) szolgája
Gasparus Makai
szögöny rab, sáros
pataki

3. dokumentum

Halmazs Anthal Jasz Briny szögön rab ötöd magával
1587. november 18.

OL E554. Magyar Kamara Archívuma, Jankovich-gyűjtemény, Városi és kamarai iratok no. 1360.

Nagýfzagafz Kőgyelmőfz Vram Rabfzagam- / Vthan őrókw úallo Szogalatamat Nagýfzagath= / =Nak :Nagýf, Erche mőgy afzwn allafzathafz / Kőnergőfzem mykoron afz Draga Efzthendők / wallanak afz nagý nyomorufzag őfz afz nagý / Efzeg myath kőfzerethő elhatnya marhamath őfz / Hafzamath őfz myndőnemeth defekepen afz Therek= / =Nek wrofz ofzthor adoya őfz wn fzeigen Rab Bú= / =Dafzam fől papara wtheth magamal főlefze= / =Gefzthül gyermekefzthül hogy papan lagyam / Efz¹ úthamban afz therekek ránk Thallalanak / Efz mynd wtheth magúnkal Raba Efzünk / Efz eýel napal úothünk afz nagý kynban wfzerőfz / efz kőmen fogfzagban anyra kynfzathak hogy / nem úoth myth Thenünk megý kőleth Szarcho= / =lnünk mel Szarchath my Szeigen Emberrek afz / my Thehethfzegúnkból fzoa mőgy nóm fyfzeth= / ethyük kyúel afz my keth gyermekeketh ky / Valhatnak afzth adyk afz poganak kynem / Agyak mőg megnem fyfzethünk Szarchúnkath / Afz Thőreknek afzerth my fzeigen nyomorúdak / Nagfzagatnak nag alafzathafzan konergünk / Mynd kőgyolmőfz Vrúnknak afz hathalmafz / Megý úaltho Ellő ysthennerth Nagýf, nő / hagyan Jlyőn fzőgen nyomorudakath / Nagý, legyon kőgyolmőfz fzegethfzegwl //

Thouabba :Nagý, lőgyon yo fzo fzolo afz Theb / Kamarafz Vraknak hogy lennek kőgyolmőfz / fzegetfzeged fzabadulhatnak mőgywtheth / Magúnkal afz poganak wrofz fogfzagathül / Merth y6then úthan Nagýfzagathőfz úagyan / Mynden kőgyelmőfz býfzadalmunk Efz Nagy / Althal lehet afz my nyomorúdad Rab feyünk / Szabadúlafza afz Sok kőrefzthyon Vrakal / Egyetembőn megýfz konergünk :Nagý, nagý / Alafzathafzan afz hatalmfz wle ysthenert / Nagýfzagat lőgyőn kőgyolmőfz fzegetfzegől / Szabadedhafzuk mőgy :Nagý, althal afz my / Szeigen nyomorúdad Rab feywnket, afz pogan / kofzethül ystenthül úargya :Nagý, myndőn / Jrgalmafz kőgyolmőfz búfzegefz mynd afz / Thőb kamarafz Vrakal Egyetemben őfz / lathagafza mőgy :Nagys, mynd lolký őfz / Thőfzthý Jokal őfz hofzo uallo Regnallafzal / Efz nagý sok yo Egőfzegehel² mynd afz Theb / Vrakal Egyetembőn my fzegőn Rabak / :Nagý, kőgyolmőfz uallafzth uarünk Vgy / Mynd³ kogýolmőfz Vrunkthül.

Címzés:

Afz Nagýfzagafz Kogýel /= mőfz Vrnak Stephang / Feýerkwý afz Romaý chýa /= fzar w fölfzőge magýar / orfzagý helthartoýannak / Efz afz magýar orfzagý / Kamaran fw prefectúfza / pozonban nekünk kőgyolmőfz / Vrvnknak alafzathafz koner =/Gőfzünk úgý mýnth kőgyol /= mőfz Vrunkhofz

Halmafz anthal Jafz

Briny fzőgőn Rab

wtheth magaua.

Jegyzetek:

¹ Az E javított betű.

² A második g javított betű.

³ Az M javított betű.

Értelmezés

Nagyságos, kegyelmes uram, rabságom után örökké való szolgálatomat nagyságtoknak. Nagyságtok értse meg az én alázatos könyörgésem, mikoron az drága esztendők valának az nagy nyomorúság és az nagy éhség miatt kényszeríte [?] elhagyni a marhámát és házamat és mindenemet, de főképpen az töröknek erős ostor adója, és én, szegény rab bújdosám föl Pápára ötödmagammal, feleségestül, gyermekestül, hogy Pápán lakjam. És utamban az törökök ránk találának és mind ötödmagunkkal rabbá esünk. És éjjel-nappal voltunk az nagy kínban, és erős és kemény fogságban annyira kínzottak, hogy nem volt mit tennünk, meg kellett sarcolnunk, mely sarcot mi, szegény emberek az mi tehetségünk-ből soha meg nem fizethetjük, kivel az mi két gyermekünket kiválthatnánk, azt addig az pogányok ki nem adják, míg meg nem fizetünk [’fizetjük’] sarcunkat az törököknek. Azért mi, szegény nyomorultak nagyságodnak [? nagyságotoktak] nagy alázatosan könyörgünk mint kegyelmes urunknak az hatalmas megváltó, élő istenért nagyságod ne hagyjon ilyen szegény nyomorultakat. Nagyságod legyen kegyelmes segítségül.

Továbbá: nagyságod legyen jó szószóló az többi kamarás uraknak, hogy lenn(én)ek kegyelmes segítséged, szabadulhatnak meg ötödmagunkkal az pogányok erős fogságától, mert isten után nagyságodhoz vagyon minden kegyelmes bizodalmunk. És nagyságod által lehet az mi nyomoródott rab fejünk szabadulása az sok keresztyén urakkal egyetemben mégis könyörgünk nagyságodhoz nagy alázatosan az hatalmas élő istenért, nagyságod legyen kegyelmes segítségül: szabadíthassuk meg nagyságod által az mi szegény nyomoródott rab fejünket az pogány kezétől. Istentől várja nagyságod minden irgalmas, kegyelmes, bőséges, mind az többi kamarás urakkal egyetemben és látogassa meg nagyságod mind lelki és testi jókkal és hosszú való regnálással és nagy sok jó egészséggel mind az több urakkal egyetemben, mi, szegény rabok. Nagyságodtól kegyelmes választ várunk úgymint kegyelmes urunktól.

Címzés: Az nagyságos, kegyelmes úrnak, Stefán Fejérküi, az római császár öfelsége magyarországi helytartójának és az magyarországi kamarán fő prefektusa Pozsonyban, nekünk kegyelmes urunknak alázatos könyörgésünk, úgymint kegyelmes urunkhoz:

Halmos Antal jász-
berényi szegény rab
ötödmagával

Olvasat

Halmos Antal jászbirinyi szögön(y) rab ötödmagával
1587. november 18.

Nagys(z)ágas, kögyelmös uram, rabs(z)ágam után örökkü val(l)ó szolgálatamat nagys(z)ágtaknak. Nagyságtok értse mög az ün al(l)ázatas könyergősem, mikoron az drága esztendők val(l)ának az nagy nyomorúság ős az nagy és(z)ég miatt kőszerétő [?] elhagyni a marhámát ős házamat ős mindönemet, de féképpen az tereknek ürös ostor adója, ős ün, szegén rab búdasám föl Pápára üted[?t]magammal, föleségestül, gyermekestül, hogy Pá-

pán lakjam. És utamban az terekek ránk tal(l)álának és mind üted[?t]magunkkal rab(b)á esünk. És éjjel-nappal vótunk az nagy kínban, üs erős és kömén(y) fogs(z)ágban annyira kínzattak, hogy nem vót mit ten(n)ünk, meg köllet(t) sarcolnunk, mel sarcat mi, szegén emberek az mi tehetségünkől soha mög nöm fizethetjük, kivel az mi két gyermekünket kivál(t)hatná(n)k, azt addig az pogának ki nem adják, mög meg nem fizetünk [’fizetjük’] sarcunkat az törekeknek. Azért mi, szegény nyomorútak nagyságadnak nagy alázatosan könyergünk mint kögyölmös urunknak az hatalmas megváltó, él(l)ő istenért nagyságod nő hagyjan il(l)yön szögény nyomorútakat. Nagyságod legyön kögyölmös segíts(z)égül.

Továbbá: nagyságod lögyön jó szószóló a(s)z tebb kamarás uraknak, hogy lenn(én)ek kögyölmös segíts(z)éged, szabadulhatná(n)k [?] mög üted[?t]magunk(k)al az pogán(y)ak ürs fogs(z)ágától, mert isten után nagys(z)ágadhoz vagyan minden kögyelmös bizadalmu[?]nk. És nagyságod által lehet az mi nyomorúdat rab fejünk szabadulása a(s)z sok köresztyön urakkal egyetembön, mégis könyergünk nagyságodhoz nagy alázatosan az hatalmas ülé istenért, nagyságad lögyön kögyölmös segíts(z)égöl: szabadéthassuk mög nagyságod által az mi szegény nyomorúdat(t) rab fejünket a(s)z pogán közétül. Istentül várgya nagyságod mindön irgalmas, kögyölmös, búséges, mind az több kamarás urakkal egyetemben ős láttagass(z)a mög nagyságod mind lölki ős tösti jókkal ős hosszó val(l)ó regnál(l)ással és nagy-nagy sok jó egészségekkel [?] mind az tebb urakkal egyetembön, mi, szegön(y) rabak. Nagyságodtól kögyölmös vál(l)aszt várunk úgymint kögyölmös urunktól.

Címzés: Az nagys(z)ágas, kögyelmös úrnak, Stefán Fejérküi, az római császár üföls(z)öge magyarországi heltartóján(n)ak és az magyarországi kamarán fű prefektusa Pozsonban, nekünk kögyölmös urunknak alázatas könyergösünk, úgymint kögyölmös urunkhoz:

Halmas Antal jász-
birínyi szögön(y) rab
ütedmagával

4. dokumentum

Jász Imre, egri, negyedmagával
1587. november 18.

OL E554. Magyar Kamara Archívuma, Jankovich-gyűjtemény, Városi és kamarai iratok no. 1361.

Nagyfzagalz kögyelmőfz Vram Rabfzagam / Vthan örekw úallo Szogalatamath Nagy,
-/ űn f3ogen Rab k3 afz ű fölfzege ueg3 hafza -/ Ban Egren f3olgaltham en3han Ef3thendeyk
/ Ef3 Vg3an oneth ef them afz poganak örwf3¹ / Ef3 kömen Rabfzagaban ef3 Eyel öf3 napal
/ wrof3en k3nzatak an3ra Hog3 afz űlö 3sthön / Thuthna af3th mög mondan3a zenk3 nöm
/ Eg3ob af3erth afz ür 3sthönnek afz ű nag3 / Jo úo3tha öf3 kögyölmőf3zegö althal nög3eth
/ Magúnkal Júthunk öf3 f3abadúlthunk / Af3 kögyetlön poganak oröf3 fogf3agabol öf3 /
Kömen 3ga3thúl af3erth m3ynd nög3ön eg3etöm / Bön konergünk :Nagy, m3ynd kögyölmőf3
Vrunk / =Nak af3 Hatalmaf3 űlö 3sthönerth Nag3 nö / Hag3an af3 thöb kamaraf3 Vrakal

Egýethóm= / Bón :Nagy, lõgyõn ýo f3of3olo af3 Thõb kamaraf3 / Vraknak af3 ýsthõnerth :Nagyf3ā, ne hagýan / Illýõn f3õgõn Rabakath :Naf3, lõgyõn ko- / Gýolmõf3 f3õgothf3ogel merth egý põnf3 keth - / =f3egünk f3ýnchen Hanõm mõiýf3 kõnergünk / Nagý alaf3athaf3an af3 Hatalmaf3 ýsthõn / =nerth :Nagyf3, lõgyõn kõgyõlmõf3 f3õgethf3õgõl / Hogý af3 ýsthõn kõgyelmõf3egebül mehethnek / Jf3mõiý af3 mý orf3agũnkban mel kogýol= / mõiý Jrgalmaf3 Júthalmath Jsthõnthúl / Naf3agath² Vargýa àuag uõgyõ mýnd af3 Thõb vrakal / Egýethõmbõn af3 Vrýsthõn algýa mõiý / :Nagý, ef3 lathagaf3a mõiý Nagý / mýnd Thef3thý õf3 lolký Jokal kogýol- / mõiý valaf3th uarunk :Nagý.

Kívül:

Mýnd kõgyelmef3 Vrũnkthúl

Címzés:

Af3 Nagýf3agaf3 Kõ- / Gýelmõf3 Vrnak Stephang / Feýerkwý af3 Romaý chýa= / =f3arnak magýar orf3agý / Heltharthoýanak õf3 af3 magýar / orf3agý kamaran prefectuf3 / =annak nekünk kogýolmõf3 Vrũknak alaf3athaf3 / kõnergef3unk vgý mýnd / kogýolmef3 Vrũknak

:Nagy f3egen Rab

f3olgaýa Jaf3 Jmre

Egrý negýeth magawal

Jegyzetek:

¹A w javított betű.

²A *Naf3agath* szót a sor elejére jelzéssel betoldotta.

Értelmezés

Nagyságos, kegyelmes uram, rabságom után örökké való szolgálatomat *nagyságodnak*. Én, szegény rab, ki az öfelsége végházában, Egren [’Egerben’] szolgáltam egynéhány esztendeig és ugyanonnét estem az pogánynak erős és kemény rabságába, az éjjel és napal erősen kínoztak, annyira, hogy az élő isten tudná azt megmondania, senki nem egyéb. Azért az úristennek az ő nagy jó volta és kegyelmessége által negyedmagunkkal jöttünk és szabadultunk az kegyetlen pogánynak erős fogságából és kemény igájától, azért mind négyen egyetemben könyörgünk *nagyságodnak* mint kegyelmes urunknak az hatalmas élő istenért. *Nagyságod* ne hagyjon az több kamarás urakkal egyetemben. *Nagyságod* legyen jó szószóló az több kamarás uraknak az istenért. *Nagyságod* ne hagyjon ilyen szegény rabokat. *Nagyságod* legyen kegyelmes segítségül, egy pénz [?] költségünk sincsen, hanem mégis könyörgünk nagy alázatosan az hatalmas istenért, *nagyságod* legyen kegyelmes segítségül, hogy az isten kegyelmességéből mehetnék ismét az mi országunkban, mely kegyelmes, irgalmas jutalmát *nagyságod* istentől várja, avagy vegye mind az több urakkal egyetemben. Az úristen áldja meg *nagyságod*, és látogassa meg *nagyságod*, mind testi és lelki jókkal. Kegyelmes választ várunk *nagyságodtól*.

Kívül: Mint kegyelmes urunktól.

Címzés: Az nagyságos, kegyelmes úrnak, Stefán Fejérkúii, az római császárnak, magyarországi kamarán prefektus, annak nekünk kegyelmes urunknak alázatos könyörgésünk, úgymint kegyelmes urunknak:

nagyságod szegény rab
szolgája, Jász Imre,
egri, negyedmagával

Olvasat

Nagys(z)ágas, kögyelmös uram, rabságam után örek(k)ű val(l)ó szolgálatamat nagyságodnak. Űn, szögen rab, ki az űfölsége végházában, Egren szolgáltam ennihány eszten-deig és ugyanonnét estem a(s)z pogánnak örüs és kömén(y) rabs(z)ágába, az éjjel ős nappal űrösen kínzattak, annyira, hogy az űlő istön tudná azt mögmondania, senki nöm egyőb. Azért az űristönnek az ű nagy jó vóta ős kögyölmöss(z)égő által nögyedmagunkal jüttünk ős szabadútunk az kögyetlön pogánnak erős fogs(z)ágából ős kömén(y) igájátul [? igáitúl], azért mind nögyön egyetönbön könyergünk nagyságodnak mint kögyölmös urunknak az hatalmas űlő istönért. Nagyságod nő hagyjan az több kamarás urakkal egyetömbön. Nagyságod lögyön jó szószóló a(s)z több kamarás uraknak az istönért. Nagyságod ne hagyjan il(l)yön szögön rabakat. Nagyságod lögyön kögyölmös sögötsögél egy pőnz kétségünk [’kölségünk’] sincsen, hanöm mögis könyergünk nagy alázatosan az hatalmas istönért, nagyságod lögyön kögyölmös sögötsögöl, hogy az istön kögyelmösségéből mehetnék ismög az mi országunkban, mel kögyölmös, irlalmas jutalmát nagyságad(t) istöntől várgya, avagy vögyő mind az több urakkal egyetömbön. Az űristön áldja mög nagyságod, és láttagass(z)a mög nagyságod, mind testi ős lölki jókkal. Kögyölmös választ várunk nagyságodtól.

Kívül: Mint kögyelmes urunktúl.

Címzés: Az nagys(z)ágas, kögyelmös úrnak, Stefán Fejérkúii, az római császárnak, magyarországi kamarán prefektus, annak nekünk kögyölmös urunknak alázatos könyergésünk, úgymint kögyölmes urunknak:

nagyságod szegén(y) rab
szolgája, Jász Imre,
egri, negyedmagával

Hivatkozott irodalom

- BENDA KÁLMÁN szerk. 1989. *Moldvai csángó-magyar okmánytár 1467–1706*. 1. Magyarságkutató Intézet, Budapest.
- JAKUBOVICH EMIL 1918. Csángó folyamodvány 1585-ből. In: *Emlék Szilý Kálmánnak, a Magyar Nyelvtudományi Társaság elnökének nyolczvanadik születésnapja alkalmából. Írták a Magyar Nyelv dolgozótársai*. Hornyánszky Viktor, Budapest, 121–122.
- JUHÁSZ DEZSŐ 2011. Egy vitatott nyelvemlék a XVI. század végéről. Dimenzionális nyelvészeti esettanulmány. In: CSISZÁR GÁBOR – DARVAS ANIKÓ szerk., *Klárisok. Tanulmánykötet Ko-*

rompay Klára tiszteletére. [ELTE BTK] Magyar Nyelvtörténeti, Szociolingvisztikai, Dialektológiai Tanszék, Budapest, 185–195.

LÜKŐ GÁBOR 1936/2002. *A moldvai csángók. A csángók kapcsolata az erdélyi magyarsággal.* Lükő Gábor művei 2. Táton Kiadó, Budapest.

JUHÁSZ DEZSŐ – TERBE ERIKA
ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem

LEVÉLSZEKRÉNY

Fábián István írja. Aktívabb akadémiai fellépés az áltudományok ellen. – A tudomány eredményeinek hiteles és közérthető közvetítésére hívja fel a kutatói közösséget a Magyar Tudományos Akadémia Közgyűlése által elfogadott határozat. Az MTA legfőbb döntéshozó testülete egyúttal üdvözölte a tudomany.hu címen elérhető új honlapot, amely a tudományosnak tűnő, de hamis elméletekkel szemben a tudományosan megalapozott, hiteles ismeretek közvetítőjeként járulhat hozzá az akadémiai célkitűzés sikeréhez.

A tudományba vetett bizalom megrendülése, az alternatívként megjelölt, ám a tudomány alapelveinek nem megfelelő, tudománytalannak tekinthető megnyilatkozások terjedése világjelenség. A tudomány alapelveinek támadása, az áltanok, a tudományosnak, meggyőzőnek tűnő, de hamis elméletek terjedése Magyarországon is egyre erősödik. A Magyar Tudományos Akadémia – mint a tudományért felelős, legnagyobb közbizalmat élvező köztestület – az eddigieknél is erőteljesebb és aktívabb szerepet kíván vállalni ennek a világ és Magyarország jövőjét egyaránt hátrányosan befolyásoló jelenségnek a visszaszorításában.

A Magyar Tudományos Akadémia Közgyűlése által elfogadott határozat ezért felhívja az MTA köztestületének valamennyi tagját a tudomány alapelveinek aktív, következetes képviseletére a kutatói közösségek, a nagyközönség, a média, a politikai döntéshozók és a szakpolitikusok számára készülő közléseiben és javaslataiban, továbbá a tudományos érvelés, szükség esetén a közös fellépés erősítésére a megalapozatlan tanokkal szemben.

A határozat továbbá felhívja Magyarországon valamennyi kutatói közösséget, hogy a tudomány közvetítése a társadalom felé hiteles és közérthető legyen, és a tudomány természetének, céljainak és módszereinek mély, aktív ismeretén és használatán alapuljon.

A Közgyűlés Magyarországon valamennyi oktatójához és kutatójához fordulva, annak közvetítésére szólít fel, hogy a tudomány feladata a mélyebb megértés, a tudományos felismerések közlése, elfogadtatása és alkalmazása, valamint a tudományosan megalapozott, hiteles elméletek képviselete. „A tudomány sosem zárt, végleges rendszer; az azonos időben versengő felfogások létezése a tudomány sajátossága egy történetileg érvényes módszertani egyetértés keretei között. Fontos figyelembe venni az egyes tudományterületeken alkalmazott érvelési eljárások sajátosságait, és el kell kerülni a tudós saját szakterületének megfontolatlan átlépését” – olvasható a határozatban.

A Közgyűlés felkéri az MTA minden tagját és köztestületi tagját, hogy vállaljon aktív szerepet, és lépjen fel a tudomány alapelveitől idegen, annak ethoszát és etikáját sértő eszmerendszerekkel szemben.